

УДК 347.1

І. Ромащенко, асист.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

МОЖЛИВІСТЬ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ СПОСОБАМИ ЗАХИСТУ ІНШОЇ ГАЛУЗЕВОЇ НАЛЕЖНОСТІ

В статті досліджується питання про можливість захисту цивільних прав способами захисту іншої галузевої належності, в тому числі конституційно-правовими та адміністративно-правовими способами захисту. Автором встановлюються критерії віднесення способів захисту до певної галузі права, а також аналізуються нормативні джерела закріплення способів захисту прав. На підставі здійсненого дослідження визначаються відмінності в застосуванні цивільно-правових способів захисту та способів захисту інших галузей права.

Ключові слова: цивільне право, адміністративно-правовий спосіб захисту, конституційно-правовий спосіб захисту.

В практиці відносин між суб'єктами цивільного права може виникати потреба не лише в застосуванні цивільно-правових способів захисту, але й способів захисту іншої галузевої належності для захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів. Слід зазначити, що в літературі такими авторами як Ф.О. Кіріленко [1], І.О. Личенко [2] та О.І. Никитенко [3] визнається можливість адміністративно-правового захисту цивільних прав, зокрема, речових прав та прав інтелектуальної власності. Разом з тим, науковий інтерес становить дослідження конкретних адміністративно-правових та інших галузевих способів захисту на предмет здатності захисту цивільних прав.

Відтак, метою (завданням) цієї статті є з'ясування можливості захисту цивільних прав способами захисту іншої галузевої належності, а також визначення особливостей застосування таких способів захисту. При цьому необхідно зауважити, що в межах однієї статті неможливо розглянути на предмет здатності захисту цивільних права усі галузеві способи захисту, у зв'язку з чим основна увага приділена публічно-правовим, у тому числі адміністративно-правовим та конституційно-правовим, способам захисту прав.

І.Л. Бородін виділяє наступні адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина: 1) конституційне право на оскарження; 2) судовий контроль та нагляд по захисту прав та свобод громадян; 3) загальний нагляд прокуратури, представництво прокурором інтересів громадян в адміністративному судочинстві [4, с. 13-14]. На відміну від І.Л. Бородіна, Ю.В. Гридасов оперує поняттям "адміністративно-правовий засіб захисту" і в межах останнього виділяє певні прийоми і способи, в тому числі засоби адміністративного припинення, до яких відносить: вимогу припинити протиправну поведінку; доставляння порушника; особистий огляд та огляд речей; вилучення речей і документів; зупинення та анулювання ліцензії [5, с. 11]. В свою чергу, Ю.Т. Добромислов називає основним засобом захисту споживачів контроль, оскільки він є основним адміністративним засобом попередження, виявлення і припинення порушень в сфері захисту прав споживачів [6, с. 8]. Також ліцензування розглядається автором в якості форми захисту прав споживачів [6, с. 9].

З вищезазначеного випливає, що представниками науки адміністративного права використовуються поняття "засіб", "спосіб", "форма захисту прав", а також пропонуються різні підходи до розуміння поняття та видів способів захисту прав, які істотно відрізняються від позицій представників науки цивільного права. Наприклад, якщо взяти за основу підхід, запропонований І.Л. Бородіном, оскільки з перелічених вище авторів лише він активно використовує поняття "спосіб захисту", і порівняти перелік названих ним способів захисту із переліком, вміщеним в ст. 16 Цивільного кодексу (надалі за текстом – "ЦК") України, то можна прослідкувати такі відмінності. І.Л. Бородін розглядає способи захисту

інакше, а саме як юридичну гарантію, норму законодавства (конституційне право на оскарження) та діяльність (судовий контроль та нагляд по захисту прав громадян, загальний нагляд прокуратури, представництво прокуратурою інтересів громадян в адміністративному судочинстві). В статті 16 ЦК України способи захисту (визнання права, примусове виконання обов'язку в натурі, зміна та припинення правовідношення тощо) – це конкретні дії, що можуть вживатись судом і не мають абстрактного характеру, тобто завжди стосуються певного конкретного суб'єктивного права чи інтересу. Відтак, можна стверджувати про наявність істотних розбіжностей між цивільно-правовим та адміністративно-правовим підходами до розуміння способів захисту прав.

У зв'язку з цим, в цілях даного дослідження адміністративно-правові способи захисту будуть розглядатись саме з точки зору їх розуміння в теорії цивільного права та джерелах цивільного законодавства. Разом з тим, пошук таких способів вимагає звернення до адміністративного законодавства та практики його застосування. В межах даного дослідження ми схилиємось до думки про неможливість ототожнення адміністративно-правових способів захисту зі способами адміністративного захисту, що вживаються в межах адміністративної форми захисту. Для пояснення вказаного твердження необхідно звернутись до класифікації способів захисту, запропонованої О.В. Аушевою. Вчена поділяє способи захисту суб'єктів господарювання від порушень органами державної влади за характером таких порушень та значенням конкретних способів захисту на основні (способи судового захисту), альтернативні (способи адміністративного захисту), допоміжні (способи самозахисту та захисту органами прокуратури) та додаткові (способи громадського захисту) [7, с. 8-9]. До способів адміністративного захисту авторкою віднесено, зокрема, наступні: відміна рішення про державну реєстрацію нормативно-правового акту у разі виявлення невідповідності останнього чинному законодавству; припинення Державним комітетом України з питань регуляторної політики і підприємництва дії нормативно-правового акту у разі виявлення невідповідності останнього чинному законодавству; відміна незаконного акту органом, вищестоящим над тим, який видав такий акт [7, с. 10]. Водночас, не заперечуючи адміністративно-правової природи вказаних способів захисту, під адміністративно-правовим способом захисту ми розуміємо не лише спосіб адміністративного захисту, але також і спосіб судового захисту, оскільки такий спосіб передбачений в адміністративному законодавстві.

Отже, критерієм для виокремлення галузевих, в тому числі цивільно-правових, адміністративно-правових та конституційно-правових способів захисту прав в даному дослідженні є не орган застосування способу захисту, а галузева належність законодавства, в якому такий спосіб захисту передбачений.

Адміністративне законодавство нами розглядається як система нормативно-правових актів, у яких містяться найбільш загальні й важливі адміністративно-правові норми [8, с. 147]. Наприклад, за змістом ст. 4 Закону України "Про громадські об'єднання" утворення і діяльність громадських об'єднань, мета (цілі) або дії яких спрямовані на посягання на права і свободи людини забороняються [9]. Розумно припустити, що законодавцем мається на увазі також посягання на цивільні права. У разі порушення громадським об'єднанням вимог ст. 4 Закону України "Про громадські об'єднання" таке громадське об'єднання може бути заборонено судом за позовом уповноваженого органу з питань реєстрації, що відповідно є підставою для припинення діяльності об'єднання (ст.ст. 25, 28 Закону України "Про громадські об'єднання").

Поряд із вищевказаною можливістю захисту цивільних прав адміністративно-правовим способом захисту адміністративне законодавство передбачає також інші випадки, коли це є можливим, зокрема, при накладенні адміністративних стягнень в провадженні у справі про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 51-2 "Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності" Кодексу України про адміністративні правопорушення [10], або при скасуванні розпорядження голови державної адміністрації, що суперечить актам цивільного законодавства, оскільки порушує певні суб'єктивні цивільні права, головою місцевої державної адміністрації вищого рівня відповідно до ст. 43 Закону України "Про місцеві державні адміністрації" [11].

Тісно пов'язаними із адміністративно-правовими способами захисту є конституційно-правові способи захисту прав, оскільки також відносяться до публічно-правових. Способом захисту порушених прав Т.О. Бринь називає, зокрема, офіційне тлумачення Конституції України та законів України Конституційним Судом України, водночас наголошуючи на обмежених можливостях приватної особи використати цей спосіб захисту у своїх цілях через законодавчі перешкоди [12, с. 11]. Одним із небагатьох випадків офіційного тлумачення норм цивільного законодавства на вимогу приватної особи є рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства "Науково-виробнича фірма "VD MAIS" щодо офіційного тлумачення положень статті 786 Цивільного кодексу України, в якому Конституційний Суд України розтлумачив спосіб застосування скороченої позовної давності в один рік до вимог, що випливають з договору найму (оренди) [13]. При цьому слід погодитись з Т.О. Бринь про необхідність спрощення та розширення умов подання конституційного звернення [12, с. 11].

Що стосується іншого конституційно-правового способу захисту прав, що застосовується Конституційним Судом України і полягає у вирішенні питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (п. 1 ст. 150 Конституції України), то можливості його застосування фізичними та юридичними особами зводяться до звернення до суб'єктів конституційного подання (Президент України; не менш як сорок п'ять народних депутатів України; Верховний Суд України; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; Верховна Рада Автономної Республіки Крим) із проханням про конституційне подання для вирішення важливого для відповідної фізичної чи юридичної особи питання. У зв'язку з цим, пропонується такий конституційно-правовий спосіб захисту прав іменувати опосередкованим, зверненням до суб'єктів конституційного по-

дання, на протидію прямому конституційно-правовому способу захисту, що полягає у конституційному зверненні фізичної чи юридичної особи з метою офіційного тлумачення Конституції та законів України відповідно до ст. 43 Закону України "Про Конституційний Суд України" [14] безпосередньо до Конституційного Суду України.

Отже, адміністративно-правовими та конституційно-правовими способами захисту можуть захищатись цивільні права, але таким способом захисту притаманні певні особливості, які нехарактерні для цивільно-правових способів захисту, а саме неможливість передбачити застосування таких способів захисту у договорі між сторонами, оскільки будь-який адміністративно-правовий або конституційно-правовий спосіб захисту застосовується в межах здійснення своєї компетенції органами державної влади та місцевого самоврядування, які відповідно до ст. 19 Конституції України мають діяти лише в межах повноважень, на підставі та в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Самозахист нехарактерний для таких публічно-правових відносин, але ініціатива потерпілої сторони щодо захисту юрисдикційним органом її прав є можливою, прикладом чого є ініціювання конституційного провадження фізичною особою або повідомлення органу, що розглядає справи про адміністративні правопорушення, про порушення її прав. Таким чином, характерною особливістю застосування способів захисту цивільних прав, що відносяться до галузей публічного права, є передбачені в законі процедура та межі їх застосування відповідними органами державної влади та місцевого самоврядування.

Насамкінець, слід відзначити, що питання захисту цивільних прав способами захисту, що відносяться до галузей права, не згаданих в даній статті, потребують подальшого дослідження і осмислення.

Список використаних джерел

1. Кіріленко Ф.О. Адміністративно-правовий захист права інтелектуальної власності правоохоронними органами України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 "Адмін. право і процес; фінанс. право; інформ. право" / Ф.О. Кіріленко. – Київ, 2011. – 16 с.
2. Личенко І.О. Адміністративно-правовий захист права власності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 "Адмін. право і процес; фінанс. право; інформ. право" / І.О. Личенко. – Львів, 2010. – 16 с.
3. Никитенко О.І. Адміністративно-правовий захист власності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 "Теор. упр-ня; адмін. право і процес; фінанс. право" / О.І. Никитенко. – Київ, 1996. – 24 с.
4. Бородин І.Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 "Адмін. право і процес; фінанс. право; інформ. право" / Бородин І.Л. – Харків, 2004. – 20 с.
5. Гридасов Ю.В. Адміністративно-правові засоби захисту права власності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 "Адмін. право і процес; фінанс. право; інформ. право" / Ю.В. Гридасов. – Ірпінь, 2009. – 20 с.
6. Добромислов Ю.Т. Адміністративно-правове регулювання у сфері захисту прав споживачів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 "Адмін. право і процес; фінанс. право; інформ. право" / Ю.Т. Добромислов. – Київ, 2011. – 19 с.
7. Аушева О.В. Захист прав суб'єктів господарювання від порушень органами державної влади: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 "Госп. право; госп.-процес. право" / О.В. Аушева. – Донецьк, 2007. – 18 с.
8. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1 Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов. – К.: Видавництво "Юридична думка", 2004. – 584 с.
9. Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1.
10. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
11. Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20-21. – Ст. 190.
12. Бринь Т.О. Конституційний Суд України в механізмі захисту та забезпечення прав і свобод людини і громадянина: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 "Конст. право; муницип. право" / Т.О. Бринь. – Харків, 2010. – 19 с.
13. Офіційний вісник України. – 2012. – № 52. – Ст. 2094.
14. Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272.

И. Ромащенко, ассист.
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ВОЗМОЖНОСТЬ ЗАЩИТЫ ГРАЖДАНСКИХ ПРАВ СПОСОБАМИ ЗАЩИТЫ ИНОЙ ОТРАСЛЕВОЙ ПРИНАДЛЕЖНОСТИ

В статье исследуется вопрос о возможности защиты гражданских прав способами защиты иной отраслевой принадлежности, в том числе конституционно-правовыми и административно-правовыми способами защиты. Автором устанавливаются критерии отнесения способов защиты к определенной отрасли права, а также анализируются нормативные источники закрепления способов защиты прав. На основании осуществленного исследования определяются отличия в применении гражданско-правовых способов защиты и способов защиты иной отрасли права.

Ключевые слова: гражданское право, административно-правовой способ защиты, конституционно-правовой способ защиты.

I. Romashchenko, Assistant
Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv

ABILITY OF CIVIL RIGHTS TO BE PROTECTED BY WAYS OF DEFENCE BELONGING TO OTHER BRANCHES OF LAW.

The issue about the ability of civil rights defence by ways of defence belonging to other branches of law including administrative and constitutional law is investigated in this article. The author explores the criteria of grouping of ways of defence within a certain branch of law and analyses normative sources where the respective ways of defence are contained. On the basis of the conducted research certain differences between the use of civil ways of defence and the use of ways of defence from other branches are determined.

Key words: civil right, administrative way of legal defence, constitutional way of legal defence.

УДК 347.195

В. Гаврилюк, здобувач
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

МЕХАНІЗМ ЗДІЙСНЕННЯ УНІВЕРСАЛЬНОГО ПРАВОНАСТУПНИЦТВА ПРИ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

В статті досліджується питання щодо поняття механізму здійснення універсального правонаступництва при реорганізації юридичних осіб приватного права. Визначені елементи цього механізму, сукупність яких опосередковуються організаційними і майновими правовідносинами, в рамках яких здійснюються суб'єктивні цивільні права і суб'єктивні цивільні обов'язки, пов'язані з правонаступництвом. Сформульовано та обґрунтовано пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства.

Ключові слова: механізм здійснення універсального правонаступництва, елементи механізму здійснення універсального правонаступництва, способи створення юридичних осіб приватного права.

Правонаступництво – явище, притаманне низці галузей українського права – конституційному, адміністративному, господарському, міжнародному, цивільному тощо, – яке досліджується відповідними галузями юридичної науки. Особливість універсального правонаступництва в цивільному праві полягає в тому, що в багатьох випадках воно обумовлене реорганізацією юридичних осіб.

Б.Б. Черепакін визначав правонаступництво як перехід суб'єктивного права (в широкому розумінні – також правового обов'язку) від однієї особи (праводавця) до іншої (правонаступника) в порядку похідного правонабуття (у відповідних випадках – похідного набуття правового обов'язку) [1, с. 311].

У зв'язку з цим видається за необхідне розрізнати такі поняття як " правонаступництво" і " процедура правонаступництва". Якщо правонаступництво у вузькому (спеціальному) розумінні – це перехід майна, прав та обов'язків від правопередника до правонаступника, то процедура правонаступництва – це встановлений законом порядок (послідовність) вчинення дій певними суб'єктами щодо передання і приймання об'єктів правонаступництва. З цього випливає, що правонаступництво є наслідком (результатом) здійснення (завершення) процедури правонаступництва.

Обов'язковою ознакою правонаступництва є зміна суб'єктного складу правовідношення. Як зазначав Б.Б. Черепакін, завдяки правонаступництву має місце зв'язок між старим і новим правовідношенням, а завдяки цьому відоме наступництво в діяльності старого і нового суб'єктів прав і обов'язків, що передаються підінституту універсального правонаступництва [1, с. 321]. Разом з тим, Б.Б. Черепакін не уточнював, про яке право-

відношення ("старе" і "нове") йдеться, хто є його суб'єктами, які права і обов'язки зазначених суб'єктів тощо.

Для практичної реалізації положень законодавства, що регламентує процедуру універсального правонаступництва (передусім, Цивільного кодексу України – далі ЦК України – і Господарського кодексу України – далі ГК України), на нашу думку, необхідно з'ясувати весь механізм здійснення універсального правонаступництва, виявити його елементи, взаємозв'язок між ними, послідовність дій учасників цивільних відносин, спрямованих на реалізацію прав і обов'язків учасників процедури правонаступництва, правові засоби захисту прав кредиторів та інші елементи.

Метою цієї статті є дослідження механізму здійснення універсального правонаступництва при реорганізації юридичних осіб через призму правовідносин, що складаються при цьому, та характеристика його елементів. Такий методологічний підхід є першою в науці цивільного права спробою теоретичного осмислення процедур універсального правонаступництва.

Виходячи з викладеного, з метою більш точного розуміння процедури універсального правонаступництва і дотримання вимог законодавства, що регулює відносини універсального правонаступництва при реорганізації юридичних осіб, вважаємо за доцільне запровадити в науковий обіг юридичну конструкцію "механізм здійснення універсального правонаступництва юридичних осіб".

Розроблена в загальній теорії права категорія "механізм правового регулювання" отримала подальший розвиток і поширення в галузевих наукових дослідженнях не лише стосовно власне правового регулювання, але і щодо інших правових явищ. При цьому термін "механізм" застосовується у різних словосполученнях –

